

Peatükk 1

ÜLDMÕISTED

101. **Rahvastikuteadus**¹ ehk **demograafia**¹ uurib rahvastikku tema arvu, **koostise**² ehk **struktuuri**² ja arengu seisukohast, samuti rahvastiku kvantitatiivselt väljenduvaid üldtunnuseid. Statistika terminoloogias võib mistahes kindlapiiriliste elementide kogumit nimetada **üldkogumiks**³ ehk **populatsiooniks**³. Demograafias märgib termin **rahvastik**⁴ ehk **populatsioon**⁴ (**inimpopulatsioon**⁴) kõiki mingil territooriumil asuvaid **elanikke**⁵ ehk **asukaid**⁵. Koos vastava täpsustusega võib rahvastik tähendada ka mõnda **rahvastikurühma**⁶ ehk **rahvastikuosa**⁶, näiteks *kooliealine rahvastik* (346-7), *abiellumisvõimeline rahvastik* (514-2). Sageli kasutatakse terminit *rahvastik* ka rahvastiku **suuruse**⁷, s.o *rahvastikku* (101-4) kuuluvate inimeste **arvu**⁷ (**koguarvu**⁷) tähenduses.

1. **Demograafia** n - **demograafiline** a - **demograaf** n: asjatundja rahvastikuteaduse vallas. Rahvastikuteaduse sünonüümina on kasutatud varem ka **rahvastikuõpetust**.

4. Rahvastiku sünonüümina võib mitme- ja liitsõnalistes terminites esineda erandjuhul ka **rahvas** (vrd 305-2 ja 333-3). Seda ainult siis, kui rahvastikku vaadeldakse tervikuna, eristamata mingisuguseid rühmi või osi, nt *rahvaloendus* (loendatakse kõiki inimesi), *rahvaarv* (kõigi inimeste üldarv). Kui sama inimkogumit vaadeldakse struktureerituna, s.o jaotatuna mingiteks rühmadeks, saab kõnelda ainult *rahvastikust* (101-4), nt *rahvastiku soostruktuur* (mitte *rahva soostruktuur*), *rahvastiku vanuskoostis*.

5. Mingi territooriumi elanike koondnimetusena kasutatakse ka sõna **elanikkond**; selle tarvitamine rahvastiku sünonüümina sobib rohkem kitsamalt piiritletud ala asukate tähistamiseks, nt *küla elanikkond*.

102. Demograafia haruteadused kannavad nimetusi, mis peegeldavad nende uurimisobjekte ja metodoloogiat. **Ajalooline demograafia**¹ tegeleb mineviku rahvastikuga, kelle kohta on olemas kirjalikud ülestähendused. Niisuguste allikate puudumisel nimetatakse muistsete rahvastike uurimist **paleodemograafiaks**². **Kirjeldav demograafia**³ annab ülevaate rahvaarvu, selle geograafilise jaotuse ja struktuuri muutustest **rahvastikustatistika**⁴ ehk **demograafilise statistika**⁴ vahenditega. Algselt tähistas **teoreetiline demograafia**⁵ rahvastikunähtuste omavaheliste kvantitatiivsete seoste käsitlemist, samastudes matemaatiliste meetodite laialdase kasutamise tõttu **matemaatilise demograafiaga**⁶. Kui rahvastiku uurimine toimub *demograafilise analüüsi* (103-1) vahenditega, nimetatakse seda sageli **demograafiliseks uuringuks**⁷. Selline uuring võib käsitleda **demograafilist seisundit**⁸ ehk **rahvastikusituatsiooni**⁸, st rahvastiku koostist ja muutumist mingi suhteliselt lühikese aja jooksul. Kõigis

eelmainitud haruteadustes pannakse suurt rõhku nähtuste kvantitatiivsetele aspektidele ning mõnikord viidatakse neile kui **formaaldemograafiale**⁹. Laiematähenduslik termin **rahvastiku-uuringud**¹⁰ hõlmab ka demograafiliste sündmuste ja sotsiaalsete, majanduslike ning teiste nähtuste vaheliste seoste käsitlemist.

7. Eesti keeles tehakse vahet **uuringu** kui uurimistöö tegemise ehk uurimisprotsessi ja **uurimuse** kui kirjapandud uuringutulemuse vahel.

103. **Demograafiline analüüs**¹ ehk **rahvastikuanalüüs**¹ käsitleb rahvastiku suuruse ja koostise mõju **demograafilistele nähtustele**² ehk **rahvastikunähtustele**², eristades iga **demograafilise muutuja**³ mõju teiste muutujate mõjust. Demograafilise analüüsi abil uuritakse samuti demograafiliste muutujate omavahelisi seoseid ja nende koostoimet rahvastiku koostise määramisel. Eristatakse **kohortanalüüsi**⁴ ehk **põlvkonnaanalüüsi**⁴ ehk **pikilõikeanalüüsi**⁴, mille abil jälgitakse täpselt määratletud *kohordi* (116-2) liikumist ajas, ning **perioodanalüüsi**⁵ ehk **ristlõikeanalüüsi**⁵, mis keskendub piiratud ajavahemike (nagu kalendriaasta) jooksul mitmetes kohortides ilmnevate demograafiliste nähtuste uurimisele.

4. Kohortanalüüs on **longituudanalüüsi** vorm, mis tegeleb teatud sarnase tunnusega isikute kogumiga. **Paneelanalüüs** jälgib ühtede ja samade indiviidide käitumist ajas.

104. Ühelt poolt demograafiliste nähtuste ja teisalt majanduslike ning sotsiaalsete nähtuste vaheliste seoste uurimine moodustab rahvastikuteaduse haru, mida on nimetatud **majandusdemograafiaks**¹ või ka **sotsiaaldemograafiaks**². Demograafia tegeleb ka **rahvastiku kvaliteedi**³ uurimisega, mille all sageli mõistetakse sotsiaal- ja isikutunnuste kogumit. Sama terminit seostati varem eeskätt *pärilike tunnuste* (910-3) jaotuse ja edasikandumisega, mida uurib **populatsioonigeneetika**⁴. **Sotsiaalökoloogia**⁵ uurib kooskondade jaotust ja ülesehitust, huvitades konkureerimis- ja kooperaerimisprotsesside toimest. Demograafiaga lähedase ainekuga tegeleb ka **biomeetria**⁶, mis käsitleb statistiliste meetodite rakendamist bioloogilises uurimistegevuses.

4. Populatsioonigeneetika erineb **rahvastikugeneetikast**, mis tegeleb inimese pärilike tunnuste edasikandumisega; populatsioonigeneetika käsitleb pärilike joonte jaotust ja edasikandumist nii taim-, loom- kui ka inimpopulatsioonides.

5. **Ökoloogia** n - **ökoloogiline** a - **ökoloog**: ökoloogia asjatundja.

Ingliskeelset sõna *community* kasutatakse siin saksakeelse termini *Gesellschaft* tähenduses, mis viitab kaasaegsele inimkooslusele, **kooskonnale**. **Kogukond**, sks *Gemeinschaft* on varasemale ühiskonnale iseloomulik lähedastele inimsuhetele tuginev inimkooslus.

6. **Biomeetria** n - **biomeetriline** a - **biomeetrik** n: biomeetria asjatundja. Termineid **biostatistika** n - **biostatistiline** a ja **biostatistik** n kasutatakse sageli sünonüümselt vastavate biomeetriaterminitega.

105. Termin **rahvastikuteooria**¹ ei samastu *teoreetilise demograafiaga* (102-5). Rahvastikuteooria eesmärgiks on seletada ja prognoosida demograafilise arengu ning majanduslike, sotsiaalsete, psühholoogiliste ja teiste ilmingute vahelisi seoseid; niisiis on rahvastikuteooria puhul tegemist kontseptuaalsete käsitlustega. Rahvastikuteooria võib olla aluseks **rahvastikupoliitikale**² (vrd 930), mis tegeleb rahvastikuprotsesside mõjutamiseks kavandatud meetmetega.

*
* *

110. Demograafias on fundamentaalseks **statistiliseks üksuseks**¹ **inimene**² (**indiviid**², **isik**²). **Leibkond**³ on sotsiaalmajanduslik üksus, mis koosneb kooselavatest inimestest. Leibkonda võib statistika seisukohalt määratleda mitmeti. Rahvusvahelise standardina tunnustatud definitsioonil rajanevalt koosneb leibkond inimeste rühmast, kes jagavad ühist *eluaset* (elamispiinda) (120-1) ja peamisi söögikordi. Varem kasutati samas tähenduses terminit (**kodu**)**kolle**³, mis osutas leibkonna liikmete koondumisele ühise tuleaseme ümber. Leibkondi klassifitseeritakse erinevates maades ning erinevates uurimustes lahknevalt. Enamik klassifikatsioone eristab siiski kaht liiki leibkondi: **tavaleibkonda**⁴ ehk **harilikku leibkonda**⁴ ja **kollektiivleibkonda**⁵. Omaette elavat inimest loetakse **üheliikmeliseks leibkonnaks**⁶. **Kostiline**⁷ pole koduabiline ega leibkonna liikmete sugulane, kuid võtab osa leibkonna söögikordadest. Teisalt **üüriline**⁸ ehk **üürnik**⁸ (**allüürnik**⁸) (vrd 121) ei osale reeglina leibkonna söögikordades. Kahte viimast liiki inimesi võib statistilistel kaalutlustel kas arvestada leibkonna koosseisu või nad sealt välja jätta.

2. Vanemas kõnepruugis oli kasutusel nimetus **hing**, vrd nt **hingemaa**, **hingerevisjon** ehk **hingeloendus** jms.

3. Eesti keeles kasutatakse leibkonna tähenduses ka terminit **pere**, eelkõige ajaloolises demograafias.

4. Tavaleibkonda nimetatakse **pereleibkonnaks**, kui selle liikmed on omavahel *sugulased* (vrd 114).

5. Kollektiivleibkonnad võivad hõlmata ka **institutsioonleibkondi**, mille koosseisu kuuluvad spetsiaalsetes asutustes nagu, haigla, vangla jne viibivad inimesed. Samuti võivad nad tähistada mittesugulastest isikuid, kes elavad *ühispinnal* (120-1^{*}). Rahvusvaheline määratlus soovib siiski kitsendada leibkonna ja **leibkondliku rahvastiku** kasutamist vaid tavaleibkonna tähenduses ning kui vaja, eristada **leibkonnaväliseid isikuid**.

111. *Tavaleibkonna* (110-4) moodustavaid inimesi kutsutakse **leibkonna liikmeteks**¹ ehk **pereliikmeteks**¹, kellest üks on **leibkonnapea**² ehk **perepea**². Leibkonnapea eristamiseks puudub üldtunnustatud reegel, vahel loetakse selleks **põhitoitjat**³. Rahvaloendustel esitatakse sageli küsimus, mis selgitab leibkonna liikmete **sugulussuhte**⁴ leibkonnapeaga. See võimaldab vahet teha erinevate rühmade vahel **ühendleibkonnas**⁵ ehk **liitperes**⁵, mis koosneb enam kui ühe *tuumperekonna* (113-1) liikmetest. Ühendleibkonna võib lahutada mitmeks **tuumikuks**⁶, eristades **esmastuumikut**⁷ ehk **primaartuumikut**⁷ ja **teisestuumikut**⁸ ehk **sekundaartuumikut**⁸. Tuumikuid nimetatakse harilikult *perekondadeks* (112-1). **Leibkonna suurus**¹¹ tähistab leibkonda kuuluvate isikute arvu.

2. Demograafilisel analüüsil teostatakse sageli leibkonnapea võrdlust kogu rahvastikuga mitmete tunnuste, nagu nt soo ja vanuse lõikes. Sel juhul kõneldakse **leibkonnapea määrast** vastavate tunnuste kaupa.

3. **Põhitoitja** on leibkonna suurima sissetulekuga liige.

112. **Perekond**¹ (vrd 113 ja 115) on teistlaadi üksus, mida peab hoolikalt eristama *leibkonnast* (110-3). Perekonda määratletakse peamiselt lähtudes sugulussuhetest, mis seonduvad abiellumise, sündimise ja adoptiooniga või tulenevad neist, ning mis on reguleeritud seaduste või tavadega. Fundamentaalsed sugulussuhted on abiellumisele rajanevad abikaasadevahelised suhted ja abielupaari kui **vanemate**², s.o **isa**³ ja **ema**⁴ suhted oma **laste**⁵, s.o **poegade**⁶ ja **tütardega**⁷.

113. Vanemaid koos lastega kutsutakse **tuumperekonnaks**¹ ehk **nuklearperekonnaks**¹ ehk **bioloogiliseks perekonnaks**¹. **Vendi**² ja **õdesid**³ ühtekokku tähistab nimetus **õed-vennad**⁴. Vaid ühe ühise vanemaga õdesid-vendi nimetakse **poolvendadeks**⁵ ja **poolõdedeks**⁶. **Laiendatud perekond**⁷ hõlmab peale tuumperekonna veel muidki sugulasi.

1. Terminid **lihtperekond** ja **elementaarperekond** on sageli tuumperekonna sünonüümid. Kitsamas tähenduses, nt sündimusanalüüsis, võib bioloogiline perekond tähistada vanemaid ja ainult nende omi lapsi, jättes välja adopteeritud lapsed.

5.-6. Mittebioloogiliste vanemate kohta öeldakse sageli **kasuisa** ja **kasuema**. Mõlemad vanemad kaotanud last kutsutakse **orvuks**.

7. **Liitperekond** ja **ühendperekond** on sageli termini *laiendatud perekond* sünonüümideks. Kõige üldisemas tähenduses võib laiendatud perekond tähistada kõiki sugulaskonna liikmeid.

114. Isikuid, kes on suguluses ühise **põlvnemise**¹ kaudu samast **eelkäijast**² ehk **esivanemast**², nimetatakse **veresugulasteks**³ ehk **geneetilisteks sugulasteks**³. Inimeste **sugulusastme**⁴ määrab vajalike astmete arv ühise esivanemani jõudmiseks, kuid seejuures kasutatakse erinevaid sugulusastme arvutusmeetodeid. Iga sellise astme puhul on tähtsaim lapse **järglassugulus**⁵ ehk **filiaalsugulus**⁵ (vrd 112-6) vanema suhtes, mis on vastand **vanemaks olemisega**⁶ ehk **parentaalsugulusega**⁶, s.o abielupaari, isa või ema sugulus **järglasega**⁷ ehk **järeltulijaga**⁷. Veresugulust peab eristatama **abielusugulusest**⁸ ehk **hõimlusest**⁸, mis luuakse abielu kaudu kahe abikaasa vahel.

3. ja 8. **Sugulus** täpsustuseta hõlmab nii põlvnemisel põhineva veresuguluse, abielu kaudu tekkiva hõimluse kui ka adoptiooni ehk lapsenduse tulemust. Eesti keeles kasutatakse vahel terminit hõimlus ja eriti **hõimkond** suguluse, st veresuguluse ja abielusuguluse koondnimetusena; soovitamam on sellises seoses termin **sugukond**.

Vanad eestikeelsed sugulust tähistavad sõnad on nt **lell** (isa vend), **sõtse** (isa õde), **nääl** (naisevend), **käli** (naiseõde), **küdi** (mehevend), **nadu** (meheõde), **nõod** (õdede-vendade lapsed), **langud** (mehe ja naise sugulased üksteise suhtes).

115. *Perekond* (112-1) kui demograafiline üksus, mis esindab kogu või osa *leibkonda* (110-3), nõuab eraldi määratlemist, kusjuures definitsioonid võivad olla vastavalt uurimise eesmärkidele erinevad. **Statistiline perekond**¹ ehk **loenduspererkond**¹ hõlmab tavapäraselt kõiki veresuguluse, adoptiooni või abielu kaudu suguluses olevaid leibkonna liikmeid. Leibkond võib sisaldada perekonda, kuid moodustuda ka mitteperekondlikest liikmetest. Statistiline perekond ei saa hõlmata enam kui ühte leibkonda, kuigi leibkonnas võib olla enam kui üks perekond. Mõnedes riikides on statistilise perekonna määratlus lähedane *tuumperekonna* (113-1) mõistele; teistes aga tugineb **perekonna tuuma**² eristamisele, milleks võib olla nii lasteta abielupaar, ühe või enama vallalise (mitte kunagi abielus olnud) lapsega abielupaar kui ka ühest või enamast vallalisest (mitte kunagi abielus olnud) lapsest ja ühest vanemast koosnev tuum.

1. USAs nimetatakse **allperekonnaks** lastega või lasteta abielupaari, samuti ühe või enama mitte kunagi abielus olnud alla 18-aastase lapsega üht vanemat, kui nad elavad leibkonnas, mille leibkonnapeaga (või selle abikaasaga) on neil sugulussuhe. Suurbritannias koosneb **esmasperekond** vanematest ja nende lastest.

Purunenud perekonna ehk **vaegperekonna** mõistet kasutatakse, kui üks vanematest puudub surma, lahutuse või perekonna hülgamise tagajärjel.

116. Demograafilises kirjanduses on terminile **põlvkond**¹ ehk **generatsioon**¹ antud täpne tähendus ning see osutab rühmale isikutele, kes on sündinud sama ajavahemiku jooksul, milleks tavaliselt on kalendriaasta. Termin **kohort**² tähistab inimrühma, kes on samal ajavahemikul läbi elanud mingi ühelaadse sündmuse: sel viisil on sünnikohort *põlvkonna* (116-1) sünonüüm, abielukohort tähistab inimesi, kes on ühel ja samal ajavahemikul

abiellunud jne. Demograafias nagu genealoogiaski võib terminit **põlvkond**³ kasutada ka selleks, et tähistada teatud kindla *põlvkonna* (116-1) järeltulijaid. Nõnda osutatakse sageli *migrantide* (802-4) lastele kui nende teisele põlvkonnale (teise põlvkonna migrantidele). Mõnel juhul käsitletakse põlvnemist kitsamalt üksnes ühe sooliini piires: seega moodustavad **meesliini põlvkonna**⁴ ehk **isaliini põlvkonna**⁴ meessoost põlvkonna pojad, **naisliini põlvkonna**⁵ ehk **emaliini põlvkonna**⁵ naissoost põlvkonna tütreid. Niisugust vahet tehakse sageli põlvkonna pikkuse ning *põlvkondadevahelise intervalli* (713-1) arvutamisel.

2. Terminiga **kohortanalüüs** tähistatakse andmeanalüüsimetodit, kus üksikkohordi kogemust uuritakse kogu tema eluea või muu määratletud ajavahemiku vältel.

*
* *

120. **Korter**¹ (**elukorter**¹) ehk **eluase**¹ tähistab piiritletud eluruumi, mis on sobiv kasutamiseks ühele *leibkonnale* (110-3). Korterit suurust mõõdetakse **tubade**² arvu ja eluaseme **pindalaga**³. **Elamistihedus**⁴ tuleneb korteri suuruse ja elanike (asukate) arvu suhtest. Elamistiheduse standardite abil eristatakse **üleasustatud korterit**⁵ **alaasustatud korterit**⁶. **Vaba korter**⁷ on eluruum, mida ei kasutata pideva ega ajutise elukohana.

1. Korteriks võib olla **eramu** (**individuaalelamu, eramaja**) või osa sellest, samuti **üürikorter**, mis moodustab osa **üürimajast**. USAs tehakse vahet **üheleibkonnakorteri** ja **mitmeleibkonnakorteri** vahel; leibkonda mittemoodustavaid isikuid öeldakse asuvat **ühispinnal**. Elamustatistikas kasutatakse sageli andmeid maja**korruste** arvu kohta.

2. Mõnes riigis rakendatakse **toa** täppismääratlust, nt Soomes mõistetakse toana põrandat, lae ja seintega piiratud ning aknaga varustatud ruumi, keskmise kõrgusega vähemalt 2 m ja põrandapinnaga vähemalt 7 m². Ka neile tingimustele vastav **köök** arvatakse Soomes toaks, vastupidi paljudes muudes maades levinud käsitusele, mille kohaselt kööki ei arvata tubade hulka.

4. Elamistihedust on tarvis eristada *rahvastikutihedusest* (312-1).

121. Korterivaldajaks võib olla **omanik**¹ või **üürnik**², kes korterit **peremehelt**¹ üürib. **Allüürnik**³ on isik, kes üürib üürnikult. Seadusliku õigusetu eluruumi valdavat isikut kutsutakse **omavoliliseks elanikuks**⁴.

2. Korterit võib üürida mööbliga või ilma, vastavalt on tegemist **möbleeritud korteri** või **möbleerimata korteriga**.

*
* *

130. **Rahvastikustatistika**¹ tegeleb rahvastikku peegeldavate **arvandmetega**². **Vaatlustel**³ **kogutakse**⁴ andmed *andmevormidele* (206-1), misjärel nende **redigeerimise**⁵ ja **kontrollimise**⁵ ning **täpsustamise**⁵ käigus kõrvaldatakse ilmsed vasturääkivused ja vead. Seejärel andmed **koondatakse tabelitesse**⁶ ehk **tabuleeritakse**⁶, **rühmitades**⁷ ehk **klassifitseerides**⁷ nad ühelaadsete omadustega **rühmadesse**⁸ ehk **klassidesse**⁸. **Statistiline töötlus**⁹ hõlmab kõiki andmete kogumise ja *analüüsi* (132-1) vahelisi tööoperatsioone.

131. **Lähteandmetest**¹ *statistilise töötuse* (130-9) tulemusena saadud **algandmed**¹ ehk **baasandmed**¹ moodustavad tavaliselt **statistilise tabelisse**⁴ koondatavad **absoluutarvude**³ **read**² ehk **vektorid**². Tabelis esitatakse andmed üldiselt mingi **kvantitatiivse tunnuse**⁵ (vanus, laste arv jne) või **kvalitatiivse tunnuse**⁶ (sugu, abieluseisund) järgi rühmitatuna. Kui andmed on tabelis rühmitatud ühtaegu kahe või enama tunnuse järgi, nimetatakse tabelit **risttabeliks**⁷ ehk **maatrikstabeliks**⁷. **Liittabel**⁸ on **lihttabelites**⁹ sisalduvate andmete koond.

1. Kui andmete statistiliseks üksuseks on *indiviid* (110-2), nimetatakse neid **mikro(tasandi) andmeteks**. **Agregeeritud andmed** ehk **makro(tasandi)andmed** käivad indiviidist erineva, üldisema analüüsiüksuse kohta, milleks võib olla nt kogu rahvastik või teatud haldusüksuse elanikkond. Mikroandmeid saab koguda *välikäsitluse* (203-5) teel või *perekonnaseisukirjetest* (211-3) väljavõtteid tehes. Mikroandmete uueks allikaks on **avatud rahvaloendusvalim**, mis kujutab rahvaloendusandmete süstemaatilist või juhuvalimit, mis on analüütilistel eesmärkidel kasutusvaba asjasthuvitatuile.

7. Tabelit, mis esitab rahvastiku jaotuse ainult ühe tunnuse järgi, nimetatakse **sagedustabeliks**.

132. Algandmete kasutamine toimub harilikult kahes järgus. **Analüüsi**¹ eesmärgiks on arvude komponentideks lahutamine: suuruse, koostise, välistegurite ja uuritava omaduse eraldi väljatoomine. **Süntees**² on analüüsil leitud üksikkomponentide erineval viisil tervikuks tagasiühendamine. Mõlemad toimingud eeldavad mitmesuguste **indeksite**⁴ (vrd 133) **arvutamist**³, mida vastupidiselt algandmetele vaadeldakse kui **tulemusi**⁶. **Indeks**⁷ kitsamas tähenduses on suhtarv, mis näitab teatud nähtuse arvulist väärtust mingi **baasi**⁸ ehk **aluse**⁸ suhtes, mis tavaliselt võetakse kui 100. Mõned indeksid on osutunud komplekssete nähtuste hindamisel headeks **näitajateks**⁹, nt *imikusuremuskordaja* (412-2) on rahvastiku üldise heaolutaseme mõõduks.

3. Sõnast **arvutama** on tuletatud termin *arvuti* (225-2), millega tähistatakse andmete elektroonilise töötlemise seadet.

4. Sõna *indeks* kasutamine *näitaja* tähenduses ei ole soovitatav. See võib põhjustada segadust, sest majandusstatistikas on *indeks* kasutusel spetsiifilises tähenduses kui muutumissuhtarv.

133. *Analüüsi* (132-1) üks lihtsamaid võtteid seisneb rahvaarvu või sündmuste arvu jagamises mõne teise samalaadse arvuga. Sellise arvutustehte tulemusena saadud indeksitele on omistatud erinevaid nimetusi. Kõige üldisem on **määr**¹ ehk **suhe**¹, s.o suhtarv, mis saadakse üht arvu teisega jagades. **Osatähtsus**² on suhtarv, mis näitab osa ja terviku suuruste suhet. **Protsent**³ ehk lihtsalt **protsent**³ on terviku sajandikosades väljendatud osatähtsus. **Kordaja**⁴ ehk **koefitsient**⁴ on eriline suhtarvu liik, mida kasutatakse mingi sündmuse esinemise **suhtelise sageduse**⁵ väljendamiseks rahvastikus või selle rühmas teatud ajavahemiku, tavaliselt aasta jooksul. Kordaja ülaltoodud määratlusest pole alati kinni peetud ning tema kasutusala on järk-järgult laienenud, nt on nimetust kordaja ebakorrektselt kasutatud *osatähtsuse* (133-2) sünonüümina (nt tööhõivekordaja, mis on tegelikult töötavate inimeste osatähtsus rahvastikus).

4. Kordaja avaldatakse tavaliselt tuhande kohta ehk promillides; kui terminit kasutatakse ilma täpsustuseta, siis mõistetakse selle all "tuhande kohta". Mõned kordajad esitatakse ka kümne tuhande kohta (prodetsimillides), saja tuhande kohta (prohektomillides) või miljoni kohta, *nt suremuskordajad surmapõhjuse* (421-10). Teistel juhtudel võivad kordajad olla antud ühe isiku või saja isiku kohta. Mõnikord jäetakse sõna *kordaja* hoopis ära, nii võib kohata väljendit "suremus saja tuhande inimese kohta", kuid sellist kasutust ei soovitata.

134. Ühekordse ehk kordumatu sündmuse *suhtelist sagedust* (133-5) mõistetakse sageli kui selle sündmuse toimumise **tõenäosuse**¹ mõõtu. See eeldab, et murru nimetajas esindatud inimesed alluvad kõik teatavale **riskile**² (**riisikole**²), et igauhega neist võib käsitletav sündmus aset leida. Niisuguste inimeste kohta öeldakse, et nad on **avatud riskile**³ ehk **riskiavatud**³ vastandina **riskivabadele**³ indiviididele. Rahvastik jaotatakse tihti rühmadeks, kus mingi sündmuse toimumisrisk erineb rühmaliikmeti vähem kui kogu rahvastikus; selline rahvastikurühm on sündmuse toimumise suhtes **ühtlasem**⁴ ehk **homogeensem**⁴ kui suhteliselt **ebahühtlane**⁵ ehk **heterogeenne**⁵ kogurahvastik. Homogeensete rühmade kohta arvutatud kordajat nimetatakse **erikordajaks**⁶ (**erikoefitsientideks**⁶) vastandina *üldkordajale* (*üldkoefitsientidele*) (136-8), mis kehtib kogu rahvastiku kohta.

2. Kuigi sõna *risk* demograafiline kasutamine ei sisalda mingisuguseid vihjeid sellele, kas toimuv sündmus on soovitatav või vastupidi, võib mõnikord olla tarvilik vältida riski mõistenüansse, nt öelda **väljaränderiski** asemel **väljarändekalduvus**.

135. **Vanuskordaja**¹ ehk **vanuskoefitsient**¹ leitakse üheaastase või pikema vanusrühma kohta. **Kestuskordaja**³ ehk **kestuskoefitsiendi**³ puhul on vanuse asemel argumendiks aeg, mis on möödunud **lähtesündmusest**⁴, nt abielu sõlmimishetkest. Kordajat nimetatakse **keskkordajaks**¹⁰ ehk **keskkoefitsiendiks**¹⁰, kui soovitakse rõhutada, et aasta või mõne muu ajavahemiku (sageli 5 aasta) jooksul toimunud sündmuste arv on jagatud aasta (5 aasta) **keskmise rahvaarvuga**⁶ või ka **inimaastate arvuga**⁷ ehk **elatud aastate arvuga**⁷ *riskiavatud* (134-3) rahvastiku poolt aasta (viie aasta) jooksul. Inimaastate arv on võrdne kõigi käsitletava rahvastiku(rühma) hulka kuuluvate indiviidide riskiaja pikkuste (aja, mille kestel isik on riskiavatud) summaga aasta (5 aasta) jooksul ja seda väljendatakse aastates. Terminit kordaja on kasutatud ka sellise näitaja kohta, mis saadakse aasta (5 aasta) jooksul toimunud sündmuste arvu jagamisel kohordi suurusega ajavahemiku alguses; tegelikult on sel juhul tegemist **tõenäosusega**⁵, mis vastandub eespool määratletud keskkordajaga. Käesolevas lõigus on *periood* ja *ajavahemik* sünonüümid. Väljendis **perioodnäitaja**⁸ ehk **perioodkordaja**⁸ seevastu kasutatakse sõna *periood* tema kronoloogilises tähenduses, mis viitab mingile kindlale kalendriaastale või aastarühmale. Perioodkordaja vastandiks on **kohortkordaja**⁹ ehk **põlvkonnakordaja**⁹.

136. *Andmeid* (130-2) nimetatakse **esialgseteks andmeteks**¹ ehk **provisoorseteks andmeteks**¹, kui nad on mittetäielikud või küllaldaselt kontrollimata. Nende asendamine **lõplike andmetega**² ehk **definiitiivsete andmetega**² nõuab viidatud puuduste kõrvaldamist. Samasuguses mõttes kõneldakse ka **esialgsetest kordajatest**³ ja **lõplikest kordajatest**⁴. Kui hiljem täpsema info alusel varem juba avaldatud andmed muudetakse, kõneldakse **täpsustatud kordajatest**⁵. Samas tähenduses on eesti keeles kasutatud ka väljendit **parandatud kordaja**⁶ ehk **korrigeeritud kordaja**⁶, mida on õigem kasutada juhul, kui vigaste andmete või ebasobiva arvutusmeetodi tõttu on saadud moonutatud tulemus, mida seejärel on osutunud vajalikuks parandada. **Standard(iseer)itud kordaja**⁷ ehk teatud asjaolude mõjust **puhastatud kordaja**⁷ võimaldab huvipakkuva muutuja võrdlust eri rahvastikes nii, et mingi teise muutuja, sagedasti rahvastiku vanuskoostise mõju on konstantne. Standardimata kordajat kutsutakse **üldkordajaks**⁸ (vrd 401-4*). Kuigi seda näitajat saab enamasti kasutada üldiste arengusuundade kirjeldamiseks, võib kriitikata kasutamine viia ekslikele järeldustele, eriti *koostiselt* (144-4) väga erinevate rahvastike võrdlemisel.

1.-8. Tuleb märkida, et nende viitenumbritega tähistatud terminite praktilisel kasutamisel esineb kõigis keeltes palju ebajärjekindlust.

137. Demograafiline *indeks* (132-7) kirjeldab üldiselt kindla **vaatlusperioodi**¹ ehk **vaatlusvahemiku**¹ vältel toimunud sündmusi, eriti kehtib see *kordaja* (133-4) kohta. **Aastakordaja**² käib aasta või siis 12-kuulise ajavahemiku kohta (nt 1. juulist järgmise aasta 30. juunini). Kui mitme aasta kohta olemasolevate andmete põhjal leitakse nende keskmine, kõneldakse **aastakeskmistest kordajatest**³, vastavat arvutusviisi kutsutakse aga **aastanäitajaks teisendamiseks**⁴. Mõnikord arvutatakse **hetkekordajaid**⁵, mis käivad lõpmata väikese ajavahemiku kohta, nt *suremuse hetkekordaja* (431-4) ja *iibe hetkekordaja* (702-5).

138. *Kohortanalüüsi* (103-4) peamine ülesanne on demograafiliste nähtuste **taseme**¹ ehk **intensiivsuse**¹ ja **ajastuse**² ehk **ajalise jaotuse**² uurimine. *Ainukordse* demograafilise *süüdmuse* (201-4) intensiivsust saab mõõta antud sündmuse toimumise (või mittetoimumise) **lõpliku sagedusega**³ kohordis. Lõplik sagedus peegeldab nende inimeste osatähtsust, kes on kogenud kõnealust sündmust *kohordi* (116-2) eksisteerimisaja jooksul. *Kordusüüdmuse* (201-5), nagu sünidid või elukohamuutused, intensiivsust saab mõõta **süüdmuse keskmise arvuga**⁴ inimese kohta kohordis. Ajastuse võib määratleda kui uuritava sündmuse jaotumist toimumisaja järgi kohordis. Vastandina **kohortnäitajatele**⁶ ehk **põlvkonninäitajatele**⁶ esitatakse *perioodanalüüsi* (103-5) tulemused **perioodnäitajatenä**⁵, mida võib moodustada mitmel viisil. Tavamenetlus seisneb rahvastiku eri vanus- või kestusrühmade kordajate käsitlemises ühte põlvkonda iseloomustavate näitajatenä; nõnda moodustatud põlvkonda kutsutakse **tingpõlvkonnaks**⁷ (**hüpoteetiliseks põlvkonnaks**⁷) ehk **tingkohordiks**⁷ (**hüpoteetiliseks kohordiks**⁷).

3. Lõplikule sagedusele on antud erinevaid nimetusi sõltuvalt uuritavast sündmusest: *lapsesuse progressioonikordaja* (637-7), *lõplik vallalisus* (521-1). Väärrib tähelepanu, et lõplike sagedusnäitajate nimetustes pole soovitatav kasutada terminit *osatähtsus*, mida tarvitatakse hetkeseisundi jaotuse kirjeldamisel. Näiteks *lõplikku vallalisust* tuleb eristada rahvaloenduse andmetes sisalduvast vallaliste osatähtsusest mingis vanusrühmas.

4. Tihtipeale antakse kattuv nimetus sündmuse tegelikule keskmisele arvule inimese kohta ja samalaadsele arvule, mis oleks olnud välistegurite, nt suremuse mõju puudumisel. Siiski on soovitatav kasutada eristuvaid termineid: nt *keskmist lapsesust* (637-2) tuleks eristada *kumulatiivsest süüdmusest* (636-2).

5. Mitmete perioodnäitajate nimetused näivad tingpõlvkonna asemel viitavat reaalsele põlvkonnale. Nende selline tõlgendus võib vahel viia paradoksini, nt süünnijärjestustõenäosus võib olla suurem ühest, kui edasilükatud sünidid kuhjuvad just vaadeldavasse ajavahemikku.

*

* *

140. Rahvastikuteaduses kõige sagedamini kasutatav **keskmine**¹ on **aritmeetiline keskmine**², mis saadakse **andmerea**⁷ väärtuste summa jagamisel nende arvuga. Kui keskmisest kõneldakse täpsustuseta, mõeldakse reeglina aritmeetilist keskmist. **Geomeetrilise keskmise**³ kasutamine eeldab negatiivsete liikmete puudumist käsitletavas andmereas, selle leidmiseks juuritakse n arvvaartuse korrutis n -astme juurega. **Kaalatud keskmine**⁴ saadakse, kui iga arvu korrutatakse tema **kaaluga**⁵ ja nende korrutiste summa jagatakse kaalude summaga. **Mediaan**⁶ ehk **keskväärtus**⁶ on **andmerea**⁷ (**kogumi**⁷) keskel asuv arv, teisiti väljendatult jaotab mediaan andmerea kaheks ühesuuruseks osaks. **Mood**⁸ ehk **dominant**⁸ on andmereas kõige sagedamini esinev arvvaartus.

4. Erandjuhul, kui kõik kaalud on võrdsed, on "kaalumata" ehk lihtne ja kaalutud aritmeetiline keskmine võrdsed.

141. Andmerea **hajuvus**¹ ehk **varieerumus**¹ väljendab rea liikmete erinevust üksteisest. Kahe elemendi väärtuste erinevust nimetatakse lihtsalt **vaheks**² ehk **diferentsiks**², sellal kui üksikväärtuse ja mingi keskmise erinevust kutsutakse **hälbeks**². Allpool tuleb juttu vaid üldlevinud **hajuvusnäitajatest**³ ehk **varieerumusunäitajatest**³. **Amplituud**⁴ (**variatsiooniamplituud**⁴) ehk **variatsiooniulatus**⁴ on rea suurima ja väiksema väärtuse vahe. **Kvartiilamplituud**⁵ on kolmanda ja esimese *kvartiili* (142-2) vahe ning hõlmab pooled rea elementidest. **Kvartiilhälvet**⁶, mis moodustab poole kvartiilamplituudist, kasutatakse sageli varieerumuse mõõtarvuna. **Keskmine lineaarhälve**⁷ on andmerea aritmeetilisest keskmisest leitud hälvete absoluutväärtuste aritmeetiline keskmine. **Dispersioon**⁸ ehk **keskmine ruuthälve**⁸ ehk **variants**⁸ on andmerea aritmeetilisest keskmisest leitud hälvete ruutude aritmeetiline keskmine. **Standardhälve**⁹ ehk **ruutkeskmine hälve**⁹ on dispersiooni ruutjuur.

142. Järjestatud andmerea puhul saab leida **kvantiile**¹ ehk **asendikeskmisi**¹, mis jätavad endast ette- või tahapoole täpselt kindlaksmääratud osa andmerea liikmete üldarvust. Peale *mediaani* (140-6) on kasutusel **kvartiil**², **detsiil**³ ja **tsentiil**⁴, mis jaotavad kogumi kas neljaks, kümneks või vastavalt sajaks võrdse liikmete arvuga osaks.

2. Teine kvartiil on sama mis mediaan.

143. *Kvantitatiivne tunnus* (131-5) on mingis vahemikus **pidev**¹, kui vahemiku kahe suvaliselt võetud punkti vahel on tunnusel määramata arv väärtusi. Vastupidisel juhul on tunnus **sõre**³ ehk **diskreetne**³.

3. Vahel eristatakse **katkendlikult pidevat** (ingl *discontinuous*) tunnust **sõredast** (ingl *discrete*) tunnusest.

144. Jaotades kogumi elemendid (vrd 110-1) *rühmadesse* (130-8) mingi tunnuse väärtuse või laadi järgi, saadakse nende **jaotus**¹ ehk **variatsioonirida**¹. Elementide arvu, teisiti väljendatult nende **absoluutset sagedust**² mingis rühmas nimetatakse **rühmasageduseks**². Jagades rühmasageduse elementide üldarvuga, saadakse vastava rühma **suhteline sagedus**³ (vrd 133-5). Rahvastikuteaduses kasutatakse suhtelise sageduse sünonüümina tihti termineid **koostis**⁴ ehk **struktuur**⁴ (nt vanuskoostis ehk vanusstruktuur on rahvastiku jaotus vanuse järgi).

*
* *

150. Kogudes andmed mingi tunnuse muutumise kohta ajas, saadakse **aegreaks**¹ kutsutav andmestik. Sageli on aegreas võimalik eristada **trendi**² ehk **arengusuunda**², s.o pikema aja jooksul avalduvat tunnuse muutumiskalduvust, ja trendi ümber toimuvaid **võnkeid**³ ehk **fluktuatsioone**³ ja **hälbeid**³ (vrd 141-2). Teatud pikemate ajavahemike, sageli mitme aasta tagant korduvaid võnkeid kutsutakse **perioodvõngeteks**⁴ ehk **tsüklilisteks võngeteks**⁴. Rahvastikuteaduses on tavapäraseks vaatlusperioodiks aasta, ühe aasta piires toimuvad võnked on **hooajalised võnked**⁵. Sageli langevad nad kokku aastaaegade vaheldumisega, mistõttu kasutatakse ka nimetust **sesoonsed võnked**⁵. Kui aegreast eemaldada trend, perioodilised ja sesoonsed võnked, jäävad alles **ebakorrapärased võnked**⁶. Need võivad olla põhjustatud erakordsete asjaolude, nt sõja mõjust, samuti **juhuvõngetest**⁷.

4.-5. Perioodiliste võngete liiki, milles perioodi pikkus on ebäühtlane, tuntakse **konjunktuurimuutustena**. Sellega ühenduses kõneldakse vahel **demograafilisest konjunktuurist**, mõiste hõlmab sageli kõigi lühiajaliste võngete käsitlemist rahvastikuprotsessides.

151. Vahel on sobiv asendada esialgne andmerida teisega, milles muutuste seaduspärasus peegeldub esialgsega võrreldes paremini. **Tasandamiseks**¹ nimetatakse menetlust, mis seisneb andmerea arvvaartusi jälgiva võimalikult laugja kõvera leidmises. Kui selline

kõver tõmmatakse vaba käega, kõneldakse **graafilisest tasandamisest**² ehk **visuaalsest tasandamisest**². **Analiüütilisel tasandamisel**³ lähtutakse matemaatilisest tasandusfunktsioonist, mille parameetrite väärtused leitakse algebraliselt. Üks selliseid tööviise on **vähimruutude meetod**⁴, mis minimeerib esialgse ja tasandatud andmerea vaheliste hälvete ruutude summa. Teistest tasandusmeetoditest tuntakse **liikuvkeskmise**⁵ ehk **libiseva keskmise**⁵ kasutamist ja **diferentsimeetodit**⁶. Nimetatud tasandamisviise võidakse kasutada **interpoleerimisel**⁷, s.o kahe teadaoleva arvu vahel asetseva tundmatu arvutamisel, või **ekstrapoleerimisel**⁸, mille käigus leitakse arv väljaspool teadaolevat arvupiirkonda.

5.-6. Nende tasandamisviiside kasutamist on eesti keeles nimetatud ka **mehaaniliseks tasandamiseks**.

152. Sageli annavad inimesed kvantitatiivsete tunnuste kohta küsitlustel andmeid **ümardatud arvudena**¹. Seda nähtust nimetatakse **ümmarguste arvude eelistuseks**² ehk **digitaalpreferentsiks**² ja see avaldub kalduvuses kasutada arvulistele küsimustele vastamisel 0 ja 5 lõppevaid arve. Eriti sage on **vanusümardamine**³ ehk **vanusakumulatsioon**³, mida võib mõõta **vanuskuhjumisindeksiga**⁴. Vanuseandmeid tuleb parandada vahel ka muud liiki **vanusandmete moonutustest**⁵.

153. Demograafiliste funktsioonide numbriline aines esitatakse sageli spetsiaalsete **tabelitena**¹, nagu *elutabel* (432-1), *sünnimustabel* ja *abiellumustabel* (522-1). Tavapäraselt eristatakse **perioodtabeleid**² ehk **rist(läbi)lõiketabeleid**², mis põhinevad suhteliselt lühikese ajavahemiku jooksul kogutud arvandmetel, ja **kohorttabeleid**³ ehk **piki(läbi)lõiketabeleid**³ ehk **põlvkonnatabeleid**³, mis käsitlevad mingit kohorti (põlvkonda) kogu tolle eluea jooksul. **Mitmiktabelid**⁴ ehk **kombineeritud tabelid**⁴ peegeldavad üheaegselt mitme rahvastikus toimuva demograafilise protsessi toimet; levinumad on kaht protsessi kajastavad kaksiktabelid.

154. Kui pole piisavalt andmeid teatud tunnuse täpse väärtuse kindlakstegemiseks, võib püüda seda **hinnata**¹. Vastavat menetlust nimetatakse **hindamiseks**² ehk **estimatsiooniks**² ja selle resultaati **hinnanguks**³. Kui hindamiseks vajalikke lähteandmeid pole üldse, tuleb vahel tugineda **oletusele**⁴, et juhtida tähelepanu vähemalt muutuja **suurusjärgule**⁵.

155. Andmete illustreerimise eesmärgil rakendatakse **graafilist esitust**¹: andmed kujutatakse (**arv**)**joonistel**² ehk **graafikutel**² või **kaartidel**³. Tunnustevaheliste seoste skemaatiliseks esitamiseks koostatakse **diagramme**⁴, mille üldtuntud näiteks on *Lexise võrk* (437-1). Kui arvjoonise üks telg on lineaarse, teine logaritmilise skaalaga, nimetatakse seda **poollogaritmiliseks jooniseks**⁵, mõnikord on nimetatud sellist arvjoonist ekslikult ka logaritmiliseks jooniseks. Tõelisel **logaritmilisel joonisel**⁶ on mõlemal teljel logaritmiline skaala. Teatud tunnuse sagedusjaotust võib esitada mitmel viisil. Ühendades eri rühmade esinemissagedust kujutavad punktid sirgetega, saadakse **sageduspolügoon**⁷. **Histogrammi**⁸ puhul esitavad rühmade esinemissagedusi ristkülikud, mille külgedeks on vastavalt rühmaintervalli pikkused ja esinemissagedused. **Tulpdiagrammil**⁹ kujutavad rühmade esinemissagedusi tulpade pikkused, rühmade kumulatiivset sagedust esitab **järgsummade kõver**¹⁰ ehk **kumulatiivkõver**¹⁰.

2. Populaarsetes väljaannetes kasutatakse laialdaselt **piltjooniseid**, millel kujundelementidena rakendatakse käsitletava tunnusega seotud kujundeid (mündid, traktorid, hobused jne).

3. Kaart võib esineda nt **kartogrammina**, millel kujutatakse tunnuse geograafilist resp territoriaalset jaotust, või **kartodiagrammina**, kus geograafilisele võrgule on paigutatud hulk ühesuguse konstruktsiooni ja skaalaga arvjooniseid.

*
* *

160. **Valimimeetodi**¹ ehk **väljavõtumeetodi**¹ (**väljavõttelise vaatluse meetodi**¹) abil hangitakse üldkogumi kohta andmeid selle teatud osa uurides. Otseselt uuritavat kogumiosa nimetatakse **valimiks**² ehk **väljavõtukogumiks**². Valim koosneb spetsiaalse menetluse abil üldkogumi **üksuste**³ ehk üldkogumi **elementide**³ hulgast välja võetud **valimiüksustest**⁴ ehk **valimielementidest**⁴. Demograafilistes valimites on üldkogumi üksuseks tavaliselt *indiviid* (110-2), *perekond* (112-1) või *leibkond* (110-3) ja valimiüksuseks inimene, leibkond, elamu või elamukvartal, vald/linn või mingi muu piiratud territoorium. Valimiüksuste väljavõtt toimub vastava **valimimenetluse**⁵ kohaselt.

2. **Valimi** moodustamist üldkogumist nimetatakse **väljavõtuks**.

Valimi tähenduses võib kasutada ka sõna **võetis** (ka **võend**), mis on tuletis (*välja*)**võtmisest**.

161. Valimit kutsutakse **juhuvalimiks**¹, kui sellesse kuuluvad elemendid on võetud valimialusest **juhukorras**² ehk **huupi**². **Valimialuses**³ esineb iga *üldkogumi element* (160-3) ainult üks kord. **Lihtsa juhuväljavõtu**⁴ kasutamisel on üldkogumi kõigil

elementidel võrdne võimalus sattuda valimisse, sinna sattumise tõenäosus oleneb valimisse võetava osa suhtelisest suurusest ehk **valimimäärast**⁵. **Süsteemvalimi**⁶ moodustamine põhineb elementide väljavõtul nende järjekorranumbri alusel: valitakse üksused järjekorranumbritega n , $n+s$, $n+2s$, $n+3s$ jne, kus s on väljavõtuvahemik ning n juhuslikult valitud s -i mitteületav suurus. **Klastervalimi**⁸ puhul toimub üksuste väljavõtt üldkogumist mitte ühekaupa, vaid rühmiti; vastavaid rühmi kutsutakse **klastriteks**⁹ ehk **pesadeks**⁹.

162. **Tüüpväljavõtu**¹ korral jaotatakse üldkogum mingi olulise tunnuse suhtes *homogeenseteks* (134-4) **kihtideks**² (**osadeks**²) ning igast kihist moodustatakse lihtne *juhuvalim* (161-1). Seejuures võivad *valimimäärad* (161-5) kihiti erineda. **Astmelise väljavõtu**³ korral toimub valimi moodustamine mitmejärguliselt. Esimesel etapil võetakse üldkogumist **esmaselemendid**⁴, teisel etapil käsitletakse viimaseid iseseisvate üldkogumitena ning nende põhjal moodustatakse **teiseselementidest**⁶ koosnevad **alamvalimid**⁵ jne. Kui puudub korralik valimialus, siis võidakse kasutada **piirkonnväljavõttu**⁷ (**tsonaalset väljavõttu**⁷), kus esmalt määratakse mõne lihtsa võttega kindlaks suhteliselt väike arv territooriume ja teisel etapil leitavad valimielemendid võetakse vaid nende piirkondade kogumitest.

1. Tüüpväljavõtu abil moodustatud **tüüpvalimit** on nimetatud eestikeelses kirjanduses ka **tüpoloogiliseks valimiks**, **rühmvalimiks** ehk **stratifitseeritud valimiks**.

163. Juhuväljavõtu tulemusena saadakse üldkogumist **esindusvalim**¹ ehk **representatiivne valim**¹, mis esindab üldkogumit kõigi uuritavate tunnuste lõikes usaldusväärselt. **Kvootväljavõtul**² aga määratakse juba ette teatud tunnuste esinemissagedused valimiüksuste hulgas. Nõnda fikseeritakse *andmekogujale* (204-2) **kontingendid**³ (absoluutarv) või **kvoodid**³ (suhtarv) teatavate tunnustega elementide lülitamiseks valimisse. Kvoodi piires võib rakendada mistahes väljavõtumetodit.

164. **Rahvastiku parameeter**¹ väljendab rahvastiku tunnuseid arvuliselt. Menetlust, mis neid parameetreid leiab *valimi* (160-2) alusel, kutsutakse **statistiliseks hindamiseks**² (vrd 154-2). Saadud hinnang(väärtus) on tõene teatud **esindusveaga**³ ehk **representatiivsuseveaga**³, mille suurust väljendatakse tavaliselt **standardvea**⁴ abil. Hinnangväärtust saab esitada koos **usaldusvahemiku**⁵ ehk **konfidentsiintervalliga**⁵, mis piiritleb väärtusvahemiku, kus hinnangväärtus etteantud tõenäosusega asub. Kahe näitaja vahel avaldub **statistiliselt oluline erisus**⁶, kui selle erisuse juhusliku esinemise tõenäosus on väiksem teatud etteantud väärtusest, nn **olulisustasemest**⁷ ehk

olulisusnivoost⁷. Näiteks võib erisus olla statistiliselt oluline 5 protsendi tasemel, kui erisuse juhuslik esinemistõenäosus on väiksem kui 0.05. Lisaks esindusveale mõjutavad hinnangu tõepärasust **vaatlusvead**⁸, mille eriliigiks on **küsitlusvead**⁹ ehk **intervjuerimisvead**⁹, s.o küsitlejate poolt andmete kogumisel tehtud süstemaatilised vead.